

Noord-Nederland vindt weg omhoog

Het noorden van het land heeft het zwaar te verduren tijdens de huidige wereldwijde economische crisis. In 2009 krimpt de economie naar verwachting met 5,0% en dat is hoger dan in Nederland als geheel (-4,2%). Groningen doet het ten gevolge van de daar prominent oververtegenwoordigde sectoren delfstoffenwinning, industrie en energie zelfs nog iets slechter. De zwaar getroffen industrie- en transportsector duwen de regio dit jaar weliswaar zwaar in het rood, maar zorgen ook voor herstel in 2010 (+1,0%).

1. De mondiale economie staat zwaar onder druk. Wat zijn de vooruitzichten voor Nederland?

De Nederlandse economie heeft het zwaar te verduren. In het eerste halfjaar van 2009 kromp de economie met 5% ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Over heel 2009 krimpt de Nederlandse economie naar verwachting met 4,2%. De stemming van consumenten en producenten verbetert en in het derde kwartaal klimt de economie uit het dal onder leiding van de aantrekkelijke export. De investeringen, huizenprijzen en arbeidsmarkt ontwikkelen zich volgend jaar nog negatief. De verwachte economische groei voor geheel Nederland komt voor 2010 uit op 0,7%.

Tabel 1 Nederlandse economie in cijfers

	2008	2009	2010
Economische groei (BBP)	2,0%	-4,2%	0,7%
Particuliere consumptie	1,3%	-2,7%	-0,3%
Overheidsconsumptie	2,0%	2,5%	2,0%
Bedrijfsinvesteringen	4,7%	-14,0%	-6,4%
Uitvoer	2,7%	-9,6%	2,6%
Werkloosheid*	3,9%	5,0%	8,0%

Bron: ING Economisch Bureau

*percentage van beroepsbevolking

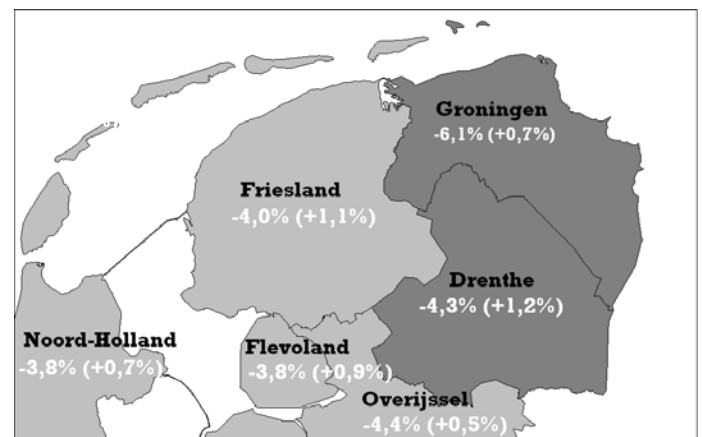
2. Veel bedrijven in de regio hebben met vraaguitval te kampen. Slaat de recessie in Noord-Nederland harder toe dan in de rest van het land?

Het noorden van Nederland onderscheidt zich in 2009 – in tegenstelling tot 2008 en 2010 - in negatieve zin van andere

regio's in Nederland. Voor Noord-Nederland wordt in 2009 een krimp van 5,0% verwacht, hoger dan de voorziene landelijke krimp van 4,2%.

De diepere recessie in deze regio is vooral het gevolg van de sterke aanwezigheid van het cluster delfstoffenwinning (aandeel 17%), industrie en energie. Voor enige compensatie zorgt het feit dat de non-profit sector sterk vertegenwoordigd is in het noorden: overheid, zorg en onderwijs zijn de enige sectoren waarvoor dit jaar nog groei wordt voorspeld. Er zijn overigens flinke verschillen in de voorziene economische groei per provincie en per subregio. Friesland presteert een stuk minder slecht dan Groningen. De goede prestaties van Friesland zijn grotendeels te danken aan de verhoudingsgewijs geringe aanwezigheid van de industrie. De hier wel sterk vertegenwoordigde voedingsmiddelenindustrie presteert als één van de weinige industriële sectoren nog wel redelijk. Friesland is ook structureel de sterkste groeier van de drie noordelijke provincies. In de provincie Groningen is de non-profit sector sterk en zijn de dienstverleners - de snelst groeiende sector in Nederland - juist heel zwak vertegenwoordigd.

Figuur 1 Economische groeiverwachting 2009-(2010)

Bron: ING Economisch Bureau

De groeiontwikkeling per provincie is minder stabiel dan voor Noord-Nederland als geheel. Dit betekent dat de drie noordelijke provincies elkaar op economisch gebied goed aanvullen.

3. Staat Noord-Nederland er structureel slecht voor?

Nee, de relatief hoge krimp in 2009 lijkt een incident. De algehele indruk is dat de noordelijke economie de laatste vijftien jaar veelzijdiger, robuuster en minder grillig is geworden. De pijlers van de noordelijke economie zijn de sectoren energie, landbouw, voedingsmiddelen, toerisme en public (zorg en onderwijs).

4. De industrie en transport worden dus het zwaarst getroffen, maar zijn er dit jaar ook sectoren die blijven groeien?

De gezondheidszorg toont zich het meest crisisbestendig. Als enige laat deze sector in 2009 nog een stevige groei zien (tabel 2). Zorginstellingen voorzien in een basisbehoefte waar consumenten en overheid niet of nauwelijks op bezuinigen. De toegenomen financiële onzekerheid leidt daarnaast tot spaarzame consumenten en bedrijven. Dit zet de verkopen in de overige sectoren onder druk. Volgend jaar zal dit voortgezet worden doordat dan de koopkracht verslechtert.

Tabel 2 Ramingen volumegroei per sector

	2008	2009	2010
Landbouw	2,1%	-2,1%	1,0%
Industrie	-0,7%	-10,2%	1,5%
Bouw	5,9%	-6,1%	-7,1%
Groothandel	1,7%	-6,0%	1,0%
Detailhandel	0,7%	-3,9%	-2,3%
Horeca	-3,1%	-7,0%	-1,0%
Transport & opslag	1,0%	-9,5%	2,7%
Zakelijke dienstverlening	2,6%	-4,4%	0,6%
Overheid	2,2%	0,5%	0,6%
Zorg	3,3%	3,5%	3,0%
Totaal Nederland	2,0%	-4,2%	0,7%

Bron: ING Economisch Bureau

Ondanks zuinigere consumenten realiseren supermarkten dit jaar als enige segment binnen de detailhandel een groei in de omzet. Net als delen van de in het noorden sterk vertegenwoordigde landbouw profiteren zij van de basisbehoefte waarin zij voorzien. Van alle krimpende sectoren vertonen de detailhandel en de landbouw in 2009 daardoor de kleinste min.

De in het noorden ondervetegenwoordigde sector zakelijke dienstverlening laat een divers beeld zien. Uitzend- en reclamebureaus hebben de meeste last van de vraaguitval, doordat bedrijven massaal afscheid nemen van tijdelijk

personeel en stevig in reclame-uitgaven snoeien. Incassobureaus spinnen daarentegen garen bij de verslechterde betalingsmoraal.

De bouw liet als enige commerciële sector in het eerste kwartaal 2009 nog een nulgroei zien. Niettemin heeft de recessie ook daar al flink toegeslagen. Binnen de groothandel worden vooral de exporterende bedrijven – traditioneel juist de groeimotor – hard geraakt. De afhankelijkheid van de wereldhandel speelt hen dit jaar parten.

5. Is de bodem van het dal voor Noord-Nederland in zicht?

De verwachting is dat de regio als één van de eerste regio's weer uit het dal omhoog zal klimmen. De regio kent veel vroegcyclische bedrijven (delfstoffenwinning, industrie en energie). Voorop lopen in de teruggang betekent meestal ook voorop lopen in het herstel. Zeker wanneer dit herstel in het buitenland wordt ingezet. De meeste sectoren zullen in 2010 een periode van sterke krimp achter zich laten. In de bouw zorgt de veelal lange looptijd van projecten voor een vertraagd effect op de productie, waardoor dit de enige sector is die in 2010 nog sterker krimpt dan in 2009. De hard getroffen sectoren industrie, transport en groothandel richten zich het eerst op en ontwikkelen zich in 2010 een stuk voorspoediger. De aantrekkende wereldhandel zorgt voor een exportherstel, waar vooral deze sectoren de vruchten van plukken.

Wij verwachten dat de groei van de noordelijke economie in 2010 (1,0%) iets hoger is dan in geheel Nederland (0,7%).

6. Vorig jaar was er nog sprake van sectorbrede personeelstekorten. Betekent dit dat het verlies aan banen beperkt blijft?

Nee, de gevolgen van de economische recessie voor de arbeidsmarkt zijn niet gering. Door een aantal vertragende factoren, zoals de deeltijd-WWW, zal het landelijke banenverlies in 2010 groter zijn dan dit jaar. Over beide jaren tezamen gaan landelijk tussen de 350.000 en 400.000 banen verloren.

Noord-Nederland kent echter een redelijk gunstige verdeling van de werkgelegenheid. In totaal gaan er dit en volgend jaar circa 34.000 banen verloren in het noorden. Dat staat gelijk aan ruim 4% van de totale werkgelegenheid.

Er werken verhoudingsgewijs veel mensen in publieke functies. Vooral in de provincie Groningen is dit het geval. De Friese arbeidsmarkt wordt met een flinke vertraging geraakt door de economische neergang. Dit komt vooral door het relatief grote aantal zelfstandigen in bijvoorbeeld landbouw en handelssectoren.

De gevolgen van de economische neergang op de Drentse werkgelegenheid valt dit jaar nog relatief mee. Dit komt vooral omdat er in Drenthe relatief weinig banen zijn in sectoren die dit jaar fors geraakt worden door banenverlies, zoals de zakelijke dienstverlening.

Tabel 3 Ramingen werkgelegenheid per sector

Bedrijfstak	Aantal banen*	Ontwikkeling banen	
	2008	2009	2010
Landbouw	280	-0,8%	-0,7%
Industrie	950	-3,6%	-7,5%
Bouw	510	-1,2%	-5,8%
Groothandel	530	-3,0%	-1,7%
Detailhandel	810	-1,0%	-2,5%
Horeca	355	-2,5%	-5,5%
Transport & opslag	390	-3,8%	-1,0%
Zakelijke dienstverlening	2.100	-4,5%	-2,0%
Overheid	970	0,1%	0,0%
Zorg	1.300	1,1%	0,9%

Bron: ING Economisch Bureau

* Aantal banen van werkzame personen in duizenden

7. Overheden hebben actie ondernomen om de gevolgen van de crisis voor de regio te verzachten. Zet dit voldoende zoden aan de dijk?

Om de crisis het hoofd te bieden hebben verschillende overheden besloten om juist nu te investeren. Zo ook de drie noordelijke provincies, die druk doende zijn om de economie te stimuleren via investeringen. Ze hebben € 62 miljoen aan investeringen naar voren gehaald. Voornaamste doelen zijn infrastructuur en onderhoud, maar ook in natuurgebieden en projecten op het gebied van duurzame energie wordt versneld geïnvesteerd. Per inwoner investeert Drenthe zelfs het hoogste bedrag (€ 82,50) van alle provincies. Toch zullen de overheidsinvesteringen niet toereikend zijn om de verwachte teruggang op korte termijn het hoofd te kunnen bieden, maar een stap in de goede richting is het zeker.

8. Hoe gaan ondernemers om met de recessie?

Van belang is om het hoofd boven water te houden en tegelijkertijd te profiteren van de marktkansen die zich aandienen. De volgende strategieën kunnen daarbij gehanteerd worden.

Rustig blijven

Wie nog niet op herstel van de markt durft te vertrouwen, zal voorzichtig zijn met het aangaan van nieuwe risico's. Het is van belang om vertrouwen te houden in een zorgvuldig uitgestippelde strategie en bewust gemaakte keuzes. Het is wel zinvol om het gekozen product- of dienstenaanbod periodiek tegen het licht te houden. U doet er goed aan verlieslatende activiteiten of klanten met weinig of onzeker toekomstig winstpotentieel af te stoten. Dit geeft rust, vergroot de focus op kernactiviteiten en geeft de rust die nodig is om nieuwe marktkansen te kunnen verzilveren.

Optimaliseren en kosten reduceren

Ook zijn de economische vooruitzichten verbeterd, in veel markten zal de met de recessie gepaard gaande overcapaciteit nog langdurig overeind blijven. Als dit in uw markt het geval is, ontkomt u soms niet aan verregaande bezuinigingen. Door toekomstscenario's uit te werken kunt u beter inschatten wat verschillende ontwikkelingen voor uw bedrijf betekenen. Maak ook een 'worst-case-scenario' en inventariseer tijdig de te nemen maatregelen bij de verschillende uitkomsten. Door uw bedrijfsvoering te optimaliseren kunt u uw kosten verlagen, terwijl u uw omzet verhoogt.

Actief acquireren

In concurrerende marktomstandigheden besteden ondernemers terecht veel aandacht aan salesactiviteiten. Er moet wel voor worden gewaakt dat de verkregen omzet ook bij uw bedrijf past. Acquisitie door middel van prijsconcurrentie vormt geen goede basis voor continuïteit in de relatie met klanten. U verliest een klant in dat geval vaak zoals u hem krijgt. Vergeet bovendien uw bestaande klanten niet. Speel in op de behoeften van goede klanten.

Flexibiliseren

Flexibiliteit is een veelomvattend begrip. Maar daarom niet minder belangrijk. Meer flexibiliteit krijgt u bijvoorbeeld door meer aandacht op uw kernprocessen te richten en zaken waar anderen beter in zijn uit te besteden. Het verkorten van doorlooptijden binnen uw bedrijf maakt dat u sneller kunt reageren op een gewijzigde marktverraag. Verder kan een flexibele arbeidsinzet voor grotere wendbaarheid zorgen. Denk bijvoorbeeld aan flexwerkers, ploegdiensten, flexibele jaarroosters en het vergroten van de inzetbaarheid van medewerkers.

Innoveren

Innovatieve bedrijven blijken hogere verkopen te realiseren en efficiënter te werk gaan. De meest succesvolle bedrijven blijven innoveren, ook tijdens een economische neergang. Innovatie is noodzakelijk om meer klanten te krijgen of van die klanten meer opbrengsten te genereren door hen meer toegevoegde waarde te bieden. Samenwerken en partnerschappen zijn vaak bronnen van innovatieve ideeën. Dat kan gaan om het op een nieuwe wijze toepassen van een bestaand product of het ontwikkelen van een nieuw product. Een goed idee vinden is slechts het begin. De fases daarna worden steeds uitdagender zoals het overtuigen van de organisatie, het starten van een experiment en de uiteindelijke implementatie. Ga ook na of u in aanmerking komt voor de steeds ruimhartiger overheidssubsidies voor innovatie.

Meer weten?
Kijk op ING.nl/zakelijk
Of bel met

Henk van den Brink,
Regio-econoom Noord-
Nederland
020 56 39 778

Wouter Zijlmans,
Regiodirecteur Business
Banking Noord-Nederland
050 52 98 791

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

De tekst is afgesloten op 19 oktober 2009.

